

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про страхування, Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 18, ст. 78.
3. Про оренду державного та комунального майна, Закон України від 3 жовтня 2019 року № 157-ІХ // Відомості Верховної Ради, 2020, № 4, ст. 25.
4. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 40-44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.01.2020 р).
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
6. Внукова Н. Страхування : Навч.-метод. Посібник / Наталя Внукова, Віталій Успенко, Людмила Временко ; За заг. ред. Н. Внукової. – Харків: Бурун Книга, 2004. – 371 с.
7. Клапків М. Страхування / Михайло Клапків. – Тернопіль: Економічна думка: Карт-бланш, 2002. – 570 с.
8. Охріменко О. Страхування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Оксана Охріменко ; Ред. Т.Ю. Ходирева; Київський ун-т туризму, економіки і права. – К.: Вища школа, 2003. – 257 с.
9. Плиса В.Й. Страхування: Навч. посібник. – К.: «Каравела». -2006. – 392 с.
10. Страхування : Навч.-метод. Посібник / За заг. ред. О.О. Гаманкової; М-во освіти і науки України; КНЕУ. – К.: КНЕУ, 2000. – 117 с.
11. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. Семен Осадець.; М-во освіти і науки України, КНЕУ, Українська фінансово-банківська школа. -2-е вид., перероб. і доп.. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
12. Страхування: залучення польського досвіду : (Збірник довідкових матеріалів та нормативних актів) / Ред. А. А. Гриценко; Всеукр. благодійний фонд «Громадянська енергія». – К., 2003. – 157 с.

Ключові слова: цивільно-правовий договір, страхування, договір страхування, страхування майна, страхування від вогню.

Ключевые слова: гражданско-правовой договор, страхование, договор страхования, страхование имущества, страхование от огня.

Key words: civil contract, insurance, insurance contract, property insurance, fire insurance.

ЧАНИШЕВА АЛІНА РАШИДІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
професор кафедри цивільного права, доктор юридичних наук, доцент*

ДОГОВІР І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ: ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ

Договір і зобов'язання пов'язані генетично як суміжні стадії правового регулювання, що входять до його механізму. Як відзначав Г.Ф. Шершеневич, договір і зобов'язання найчастіше перебувають у зв'язку як причина і наслідок [1, с. 304]. Немає будь-яких підстав запе-

речувати, що договір детермінує зобов'язання, породжує його і визначає зміст останнього.

Водночас генетичний зв'язок зобов'язання і договору став приводом для змішування цих понять. Це потягло за собою невизначеність названих понять, що існує вже два тисячоліття. Коли Ф.К. фон Савінії констатував, що в римському праві терміном «зобов'язання» позначається не тільки зв'язок між кредитором і боржником, а й саме джерело юридичного (цивільно-правового – А.Ч.) відношення [2, с. 12], то треба було б додати, що з часом таке широке розуміння поняття зобов'язання стало зовсім неприйнятним.

Позначення терміном «зобов'язання» його джерела (договору) заслуговувало на критичну оцінку. Але до такої оцінки схилились і схильються далеко не всі науковці у галузі цивільного права. І цей підхід доповнюється зустрічною тенденцією до позначення зобов'язання терміном «договір».

Терміни «договір» і «зобов'язання» багато науковців як вважали взаємозамінними, так і вважають. Деякі з них висловлюють таку думку лише побічно. Так, К.П. Победоносцев розумів зобов'язання як правовідносини, але, класифікуючи зобов'язання, він виокремлював серед них «договори, що задовольняють економічні потреби...» [3, с. 309]. Подібно до цього і О.С. Іоффе уже в інші часи також чітко розумів зобов'язання як цивільні правовідносини, але ж побічно допускав розглядати договір як правовідносини [4, с. 26-27].

Проте зустрічається і пряме отожднення понять договору і зобов'язання. Коли М.І. Брагінський для позначення однієї із глав своєї спільної з В.В. Вігрянським роботи вибрав термін «договір-правовідношення», то це створювало враження, що він розглядав договір і правовідносини, що виникають на його основі, як єдине цивільно-правове явище, для позначення якого він і вибрав зазначений збірний термін [5, с. 222]. Але ж він будь-яких пояснень з приводу того, що ж воно таке, цей договір – правовідношення, не дає, і під заголовком «договір-правовідношення» розглядає перш за все проблему «договору в системі речових і зобов'язальних правовідносин» [5, с. 222]. За логікою речей, у «системі правовідносин» можуть перебувати тільки правовідносини та їх елементи. Якщо ж у систему правовідносин впроваджується договір, то це вже буде не система правовідносин, а частина механізму правового регулювання, що складається із правовідносин і договору. Тож виходить, що якщо договір перебуває у системі правовідносин, то він і сам є правовідношенням. Твердження про те, що договір розуміється як правовідношення, стало звичним [6, с. 35].

О.А. Беляневич не просто отожднює поняття договору і зобов'язання. Вчена вважає, що «договір слід розуміти не тільки і не стільки як правочин/угоду, але й, насамперед, як зобов'язальне правовідношення» [7, с. 60]. Відповідно вона дає таке визначення: «Господарський договір є заснованим на згоді сторін і зафіксованим у встановленій законом формі зобов'язанням між суб'єктами господарювання, суб'єктами організаційно-господарських повноважень, негосподарючими суб'єктами – юридичними особами, змістом якого є взаємні права та обов'язки сторін у

галузі господарської діяльності» [7, с. 62]. Визначення договору через вказівку на зобов'язання та на специфічні ознаки договору означає, що автор цього визначення розуміє договір як видове поняття стосовно зобов'язання як поняття родового. Подібно до цього А. Гриняк систему підрядних договорів визначає «як складну внутрішньо-організовану структуру таких договорів у межах договірної типу зобов'язань із виконання робіт...» [8, с. 50].

Цього часу виправданням змішування понять договору і зобов'язання є те, що таке змішування допускається в актах цивільного законодавства, насамперед, у ЦК України. Так, у ч. 1 ст. 611 ЦК України цілком коректно зазначається на такий правовий наслідок порушення зобов'язання, як «припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання». Проте, коли законодавець перейшов до формулювання положень, що стосуються окремих видів зобов'язань, він зовсім випустив поняття односторонньої відмови від зобов'язання і став використовувати виключно термін «відмова від договору». Підґрунтя для цього він заклав уже в ч. 1 ст. 611 ЦК України, де поряд з терміном «відмова від зобов'язання» використовується термін «розірвання договору». Договір, якщо зміст цього поняття не розширювати за межі його наукового точного значення, взагалі не може розриватись, якщо під цим терміном («договір») розуміти юридичний факт. Якщо ж розглядати договір як встановлений за згодою сторін індивідуальний регулятор їх відносин, то він розриватись також не може, бо він має діяти до того моменту, поки існує предмет його регулювання.

Законодавець розуміє штучний характер правової конструкції розірвання договору. Тому в ч. 2 ст. 653 ЦК України він і встановив, що у разі розірвання договору зобов'язання сторін припиняються. При цьому одним із способів розірвання договору визнається відмова від нього (ч. 3 ст. 651 ЦК України). Таким чином, відповідно до ч. 3 ст. 651 ЦК України у разі односторонньої відмови від договору останній розривається. Згідно з ч. 2 ст. 653 ЦК України розірвання договору спричиняє припинення зобов'язання. Але нормативні положення можна було сформулювати набагато простіше, якби законодавець узагалі не використовував терміни «розірвання договору», «відмова від договору». Відповідно до ч. 1 ст. 611 ЦК України сторона вправі за відповідних умов відмовитись (одностороннє) від зобов'язання. У цьому ж пункті варто було б замість «розірвання договору» вказати на «розірвання зобов'язання». Способами розірвання зобов'язання належало б визнати його розірвання за згодою сторін, за рішенням суду і шляхом відмови (односторонньої) від зобов'язання. Стосовно окремих видів зобов'язань терміни «розірвання договору», «відмова від договору» доцільно було б замінити термінами «розірвання зобов'язання», «відмова від зобов'язання». У такий спосіб положення ЦК України та інших законів перестали б провокувати науковців до змішування понять договору і зобов'язання.

Нелогічність отождоження понять договору і зобов'язання, порушення таким отождоженням чіткості та визначеності термінології, є

очевидними. Поняття договору знаходиться за межами понять зобов'язання, зобов'язальних відносин, цивільних правовідносин. Ця констатація є важливою для цілей надання визначеності зазначеним поняттям.

Список використаної літератури:

1. Шершеневич Г.Ф. Учебник русского гражданского права. М.: Спарк, 1995. 556 с.
2. Савиньи ф. Ф.К. Обязательственное право. М., 1876. 581 с.
3. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Ч. 3. Договоры и обязательства. М.: Статут, 2003. 622 с.
4. Иоффе О.С. Обязательственное право. М.: Юридическая литература, 1975. 880 с.
5. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Общие положения. М.: Статут, 1997. 682 с.
6. Біленко М. Загальні положення про договір як цивілістичну конструкцію. *Юридична Україна*. 2014. № 8. С. 35-40.
7. Беяневич О.А. Господарське договірне право України: теоретичні аспекти. К.: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
8. Гриняк А.Б. Договірні зобов'язання з виконання робіт у цивільному праві України: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 494 с.

Ключові слова: зобов'язання, договір, зобов'язальні правовідносини.

Ключевые слова: обязательство, договор, обязательственные отношения.

Key words: obligation, agreement, relations of obligations.

ДІДЕНКО ЛАРИСА ВАСИЛІВНА

*Міжнародний гуманітарний університет,
доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу,
доктор юридичних наук, доцент*

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Дослідження різноманітних теоретичних аспектів цивільних процесуальних правовідносин завжди було в центрі уваги вчених-процесуалістів. Протягом багатьох років науковцями здійснюються як комплексні дослідження теорії цивільних процесуальних правовідносин, так і вивчаються окремі питання сутності та характеристики елементів їх структури (суб'єктний склад, зміст, об'єкт). Проте аналіз цивільних процесуальних правовідносин як елементів цивільного процесуального регулювання здійснювали на сьогодні не так багато вчених [1, с. 25].

Тож подальший розвиток цивільних процесуальних правовідносин потребує не лише загальнотеоретичного встановлення його